

Szent Flórián tisztelete és szabadtéri emlékművei Nyugat-Bácskában

Szent Flórián rangos helyet foglal el vidékünkön a nagy tiszteletnek örvendő védőszentek sorában. Talán még azt is megkockáztatnám, hogy a legismertebb védőszent volt, hiszen Nyugat-Bácskában alig akad/akad település, ahol ne állítottak volna neki emlékművet. Kultusza jócskán kötődik a Duna mentéhez, s így a Duna menti, római katolikus lakosságú települések szinte mindegyikén még ma is megtaláljuk Szent Flóriánnak, a tűzvészől ózó védőszentnek a köztéri szobrát. Ahol pedig hiányzik, ott is volt korábban, amíg a vallási emlékműveket leromboló toleranciahiánynak áldozatává nem estek a kultúra ezen emlékhelyei. Ellentétben Észak-Bácskával, ahol Csúsó Dezső összeírása alapján, csak Szabadkán van szobra és Bajmokon volt egy szoborfülkéje. Meg kell jegyeznünk, hogy Szent Flórián az árvízről védő égi közbenjáró is – keresztény volta miatt Diocletianus római császár uralkodása alatti üldözések során nyakára malomkövet kötöttek, s úgy dobták testét az Enns folyóba, ahol megfulladt. Teste később mégis a víz felszínére emelkedett – ebben hasonlít Nepomuki Szent János legendája az övéhez. Kultuszának itteni elterjedésében bizonyára fontos szerepet játszott a Bácskába telepített németység, amely meghatározó jelentőséggel bírt Nyugat-Bácska társadalmi életében a XVIII. század elejétől egészen az 1940-es évek végéig. A szinte csak általuk lakott települések mindegyikén volt szobra Szent Flóriánnak (Apatin, Prigrevica-Szentiván, Kerény), a falvakban pedig, ahol kevés, vagy csak elenyésző számban élt a németység, ott a kontaktushatásnak köszönhetően a környék szentkultuszát követve, s a szent hathatós közbenjárásában bízva emeltek szobrot Flóriánnak. A XX. században, az I. világháború után, ahol még nem volt Flórián-émlékmű, ott az egyre-másra alakuló tűzoltó testületek érezték kötelességüknek köztéri szoborral megtisztelni védőszentjüket.

A németek kultúrájának fejlettsége, illetve gazdagsága jó példaként elterjedt, áthagyományozódott a velük együtt élő más nemzetiségekre is. Természetesen ebben erőteljesen jelen volt az egykori uralkodóház, a Habsburgok által tisztelt szentek kultuszát terjesztő tendenciája is. Így vált vidékünkön is roppant népszerűvé Nepomuki Szent János, Szent Flórián és Szent Vendel. Az első kettőnek szabadtéri emlékművei szinte mindenütt megvoltak, többnyire meg is vannak, míg a harmadiknak csak a hajdan németek lakta falvakban van kápolnája, szabadtéri emlékműve pedig csak Kupuszinán, másutt pedig a templomban – ha még áll – találjuk meg a szobrát.

Imre Mária megfigyelte, hogy Szent Flórián szobrát a barokk korban gyakran helyezték el akár a Szentháromság-emlékmű közelében, avagy a pestisszentek társaságában (IMRE 1997; 240). Nyugat-Bácskában ez a szép bezdáni Szentháromság-emlékműn mutatkozik meg leginkább, ahol is a magasban a Szentháromság trónol, míg az oszlop alja körül, de ugyancsak elég magasan áll a pestistől oltalmazó Szent Sebestyén szobra, a Szeplőtelen Fogantatás Mária-szobor és Szent István király szobra. A csoportban nem szokatlan az Immaculata ábrázolás, és jóval gyakoribb a Maria Hilfnél, ugyanis ez másutt is látható a Bácskában (pl. Bajmokon, Szabadkán, Baján), s bár az itteni Szent István király ábrázolás eléggé ritka mifelénk, ezt

mégsem mondhatjuk általánosnak, ugyanis az országát Mária oltalmába ajánló szent királyt szívesen ábrázolják az ország patrónája mellett. Téves az az állítás, hogy Szent Flórián a Tizennégy Segítőszent egyike.¹

Egyedül csak Szent Flórián tiszteletét éltetik még napjainkban is közösségi ünnepként. Minden hagyományőrző magyar településen, ahol van szobra is a szentnek, az Önkéntes Tűzoltó Testület a szent névnapján (május 4.) ünnepi felvonulással, tűzoltózenekarral tiszteli meg a szentet, a székházból a szobrához vonul a testület, azt megkoszorúzza, majd emlékmisést tartanak a templomban. Ünnepekre a nyugat-bácskai tűzoltók a kör-

¹ Erről lásd KÖLNEI-BALÁZS é. n.: *In omni Hora*. A Tizennégy Segítőszent kultusza Magyarországon.

nyékbeli egyesületek képviselőit is meghívják. Egyenruhában, kibontott tűzoltózászlóval vonulnak be a templomba s állják félkörbe az oltárt. Az ünnepet Kupuszinán kivételesen nem a szent névnapján tartják. Ugyanis ebben a faluban él még az 1890. év október 2-ai falutűz emléke, s ez lett a helyi tűzoltók fogadalmi napja.

A tűzoltózászlók is jellegzetes elemei a Flórián-tiszteletnek. A nagyobb méretű, díszes selyem- vagy bársonyzászlót az egyesület készítette, vagy valakinek a kegyes ajándéka volt (pl. Kupuszinán Kiss István szabómes-ter és neje, Istvándity Katalin ajándékozta a tűzoltóknak. A zászlót ez a házaspár őrizte a saját házában, s minden felvonulás előtt ünnepélyesen hozták el, illetve utána vitték vissza a zászlóapához, majd az ő halála után a zászlóanyához. A család elhunytá után még a síremlékükön is megemlítik tisztes funkciójukat). A zászlón szentábrázolás, szentkép is lehetett, leginkább Szent Flóriáné.

A vegyes lakosságú Zomborban is a német közösség állíttatta szép szobrát az azóta róla elnevezett Flórián utca elejének egy kiszélesedő terén. A magunkét megbecsülő, jó szándékú ragaszkodás eredményezte a korábban darabjaira tört, deszakralizált zombori Szent Flórián-szobor nemrégii újraállítását, és a talapzat négy oldalát az itteni katolikus népesség három nyelven: német, magyar, horvát és a liturgiák egykori nyelven, latin nyelven jelölték meg, s hirdetik Szent Flóriánnak, a tűzvészről oltalmazó szentnek a tiszteletét:

*Despiceres viles ut
Christicis citius miles
Haec statua est erigata
Anno Domini
MCMXIX*

*A végtelen imádandó
Isten nagyobb
dicsőségére s szent
Flórián tiszteletére
emelte Zombor város
áldozatkész közönsége
1919*

*Gewidmet zu Ehren
des hl. Florian von
den dankbaren und*

*miswilligen Gläubigen
der Stadt Zombor
1919*

*Zdravo sveti Florijane
slavni Kristov mučenice.
Od požara nas obrani
I gromove ti odstrani.*

Maga a szabadtéri szentábrázolás a megjelölt időben – 1919-ben – már nem a tér szakralizálását, sem krisztianizálását szolgálta. Inkább a Flórián-kultusz továbbélését igazolja. Megjegyezzük, hogy a városban már állt egy Szent Flórián-szobor, melyet a város német lakossága emeltetett 1781. március 4-én, mint ahogy erről szoltam is már a *Zombor katolikus vallási életének megújodása a XVIII. században* című tanulmányomban (SILLING 1994; 20). Ez volt tehát az első Flórián-szobor Nyugat-Bácskában. És másutt is volt már látható a városban egy kisebb Szent Flórián-ábrázolás, melynek stílusjegyei ugyancsak korábbi keletkezést valószínűsítene. Ha a most felújított szobor dedikációszövegeinek nyelvét tekintjük, azaz a szakrális kommunikációt, akkor identitást jelölő konnotációját is jócskán észlelhetjük. A térfoglalás, mint mondtuk, nem volt lényeges, s a szoborfelújítás éve, az 1919. esztendő politikailag egy még meg nem húzott, meg nem erősített határu, bizonytalan kimenetelű vízvázlatzó év volt. Zomborba már bevonult ugyan a szerb hadsereg 1918 őszén, de amint látjuk, a közállapot még nem tiltotta a nagyszámú katolikus lakosság szakrális kultúrájának hagyományos tiszteletét, annak jól látható hirdetését. Különben is az adakozás erre a szoborújításra már korábban megkezdődött. Az emlékmű körüli ájtatosságok egészen a II. világháborúig megtartottak. Csak a német lakosság zömének elűldözése és a helyükbe érkező, más vallású, de jobbára vallás nélküli új lakosok és az uralkodóvá válni akaró ateista világnézet éve alatt történt a Flórián-szobor deszakralizálása. Ennek nyomait tüntette most el a hatékony kulturális emlékezet és a külső nyomásra változó általános társadalmi légkör.

Az egykoron németek lakta prigréfica-szentiváni templomban is

felállították Szent Flórián és Szent Donát szobrát, mindketten a tűztől, illetve tüzet okozó villámcsapástól oltalmazó szentek. Ezek a szobrok ma a kupuszinai-bácskerteszi templomban láthatóak. Ezt a prigrevica-szentiváni templombeli Szent Flórián-szobrot a krónikák 1837-ben már említik. A szabadtérít 1831-ben emelték.

Bezdan „mezőváros 1814-ben a városházával szemben Nepomuki Szent János-kőszobrot, míg a templom és a plébánia közti területen Szent Flórián-kőszobrot állíttatott [...] 1949. november 22-e éjjelén egy [...] felelőtlen, garázda fiatalokból álló csoport ledöntötte Szent Flórián, a tűzoltók védőszentjének és a tűzkártól óvó szobrát. A szobordarabok nyomtalanul eltűntek. A szobor a szent alakját ábrázolta, amint vizet önt az égő házra. A múltban, az egyház szervezésében Nepomuki Szent János és Szent Flórián ünnepnapján [...] a hívők a szentmise után körmenetben vonultak a szentek szobrához. Ott szentbeszéd hangzott el. Ezt követően nyolc napon át este litániát tartottak” (BALLA-BALLA 2010; 252–253.). A bezdániaknak azonban van egy másik, ma is álló Szent Flórián-szobruk, méghozzá az 1829-ben emelt Szentháromság-emlékmű magas talapzatán. Hogy a szent tisztelete milyen erőteljes lehetett, arról vall ez a kétszeres szoborállítás is.

Prigrevica-Szentivánban 1831. május 4-én állíttatta Johan Äigler, Jacob Mischels, Ignatz Hack és Georg Gräber a Szent Flórián-szobrot. Ez volt a falu első szabadtéri szobra, a Doroszló felé vezető úton állt. De ezt már csak a falu német nyelvű monográfiája őrzi, ugyanis az emlékművet a II. világháború után lerombolták, eltüntették.

Jó ötven év telt el, míg Apatinban 1885-ben állíttatta a városközponti ligetben, a hajdani vásártér helyén, az Élő Rózsafüzér Társulat az Ignatz Hensch apatini származású budapesti szobrászművésztől rendelt szobrot:

*Gestiftet von
dem Apatiner
Lebendigen
Rosenkrantz Verein
1885*

Tehát egy vallási asszociáció érezte szükségét annak, hogy Apatin városában legyen emlékműve annak a szentnek, akit ugyan elterjedten a tűzvészt távol-tartónak tudunk, azonban illik megemlíteni, hogy Szent Flórián az árvíztől oltalmazó szent is. S ez Apatinban igen-csak lényeges szempont lehetett, ugyanis a város jó részét a Duna egy korábbi áradása teljesen elmosta. Nepomuki Szent János is nagy tiszteletnek örvendő szent volt Apatinban. Ma a megsérült Flórián-szobor a Felső temető előtti fák között áll, feje pedig egy magánházban várja, hogy visszahelyezzék a torzóra. Az I. világháborút megelőző korszak utolsó emlékműve a kupuszinai-bácskerteszi Szent Flórián-szobor, amely egyéni vállalású és még a monarchiabeli időkből való datálású:

*Isten dicsőségére emeltette
JANOVICS VERONA
1911.*

A szoborállítás kései időszaka a 20. századi, bár a század első harmadában még jó néhány nyugat-bácskai Flórián-szobor kerül ebben az időben köztérre.

A doroszlói szobor az 1929. évet jelöli az emlékműállítás éveként. S itt meg kell jegyeznünk, hogy ebben a korban, az 1920-as években kezdték alapítani Bácska-szerte az Önkéntes Tűzoltó Testületeket, amelyek azután kötelességüknek érezték, hogy védőszentjük emlékművet is kapjon a faluban. Bár az állíttatás nem mindig közösségi, mint például a doroszlói is, családi fogantatású.

*Szent Flórián
könyörögj éretünk*

*Ezt az emléket emeltette
RESCH JÓZSEF
ÉS NEJE
BECKER TERÉZ
1929*

*PELT JÓZSEF
ÉS NEJE
RESCH MAGDOLNA*

PELT FERENC

A doroszlói Szent Flórián-szobor a II. világháború utánig eredeti helyén, a Fő utca nagy kanyarában állt. A kommunista idők kezdetén az emlékművet elrejtették, s csupán a talapzatát övező kerítés maradt meg régi helyén. Az idő múltával ismét elővették, és a templomkertben emelték fel a régi dedikációs tábla felhasználásával, de új talapzatra. Az új talapzaton már az újraállítók neve is szerepel. A szobrot övező kerítés a régi maradt.

A monostorszegi (Bački Monoštor) szobor története eléggé szövevényes, mint maga az ábrázolás is. 1932-ben Martin Ufholcz állíttatta nejével és gyermekeivel, tehát a monostori németység még lélekszámban is, vagyoni állapotban is, hitbuzgalomban is számottevő volt még akkor ebben a Duna menti sokác faluban. A szobor átvészelte a világháborút, s jóval később esett egy közlekedési szabálytalanság áldozatául. Bár nem az egész szobor, csak annak a feje sérült meg. Ezt a hibát 1978-ban kijavították. Azonban a valóban erősen vallásos hívőközösség jóváhagyására egyik tagjuk később, 2002-ben átalakíttatta a szobor talapzatát, s egy újfajta téglából emelt alá emelvényt zárható szoborfülkével, amelybe Jézus feszületét, egy Jézus Szíve és egy Mária Szíve gipszszobrocskát helyezett, s ezt virágozza, többnyire műanyag virágokkal, ünnepükön pedig gyertyát gyújt. Így vált a Szent Flórián-szobor többfunkciós szakrális emlékművé, s nemcsak a szent ünnepén látogatják. A fülke ajtaja ugyan zárható, de csak csukva van: bárki megnézheti.

*ZDRAVO SVETI FLORIANU
SLAVNI KRISTOV MUČENIČE
OD POŽARA NAS ODBRANI
I GROMOVE TI OTSTRANI*

GOTT ZU EHREN
 DIESEN HLG. FLORIAN
 GEWIDMET
 ZU GUNSTEN.. FREIWILLIGEN
 FEUERWEHREVEREINES
MARTIN UFHOLCZ
 WEIB UND KINDER
 IM JAHRE 1932.
 PONA VLJEN 1978.
 OBNOVILA
 EVA FORGIĆ
 28. 09. 2002.

A másik sokác településünkön, Szond-Szonta községben 1933-ban emeltek szobrot Szent Flóriánnak, de ezt, amint a horvát nyelvű dedikáció is jelzi, az Önkéntes Tűzoltó Testület állíttatta a falu népének közadakozása jóvoltából, s ez az első az 1920-as évektől alakuló tűzoltó testületek által emelt Flórián-szobor:

PODIGLO JE IZ
 DOBROVOLJNO
 VATROGASKO DRUŠTVO
 IZ
 MILODARA SAKUPLJENO
 OD GRADJANSTVA
 OPĆINE SONTE
 1933

A Szilágyi faluban álló szép Flórián-szobrot közadakozásból állította az ÖTT 1935-ben. Az eredeti dedikációs tábla eltűnt, s helyébe újat helyeztek, amelyre csak az új tábla elhelyezésének éve került: 2010, valamint az ÖTT rövidítés, mint az állíttató önkéntes tűzoltó testület monogramja.

*SZENT FLÓRIÁN
A TŰZOLTÓK
VÉDŐSZENTJE
2010 Ö.T.T.
SZILÁGYI*

Régiókban utoljára Gombos (Bogojevo) faluban tisztelték meg Szent Flóriánt köztéri szoborral, amely ma a templomkertben áll, s felújított dedikációs táblája immár kétnyelvű: szerb és magyar nyelven hirdeti az Önkéntes Tűzoltó Testület adománygyűjtő buzgólkodását 1937-ben.

*PODIGLA JE DOBROVOLJNA
VATROGASNA ČETA OD
DOBROVOLJNIH PRILOGA
1937
BOGOJEVO
JÓTÉKONY
ADOMÁNYOKBÓL EMELTE
AZ ÖNKÉNTES
TŰZOLTÓ TESTÜLET*

A templomokba menekített köztéri Flórián-szobrok közül a Csonoplya faluban állót láthatjuk a bejáratnál balra, de talapzat nélkül. Ez a szobor is a helybéli német lakosság által emeltetett a templom és a parókia közötti utcáriszen 1936-ban, a németek betelepítésének 150. évfordulójára rendezett ünnepségre, több más szoborral együtt.

Mindezeket 1946 tavaszán – a településeket deszakralizáló, parancsokat végrehajtó, avagy ezeken buzgólkodó szobordöntőgető helybéli felelőtlenek és felelősségre máig sem vont kulturális emlékműbolók – ledöntötték, az állítatókat pedig, mint tudjuk, elhurcolták. Ezek után menekítették a földről a szobrot a templomba talapzata nélkül.

„Tűzvész ellen a barokk időkben Flórián-szobrot szoktak a házak homlokzatára [...] helyezni” – írja Bálint Sándor (BÁLINT 1998; 374). Ilyen emléket láthattunk a 20. század utolsó harmadának elejéig a zombori Szentháromság téren álló Lalošević-ház Gimnázium utcai homlokzati nagy fülkéjében. A szép, fából faragott barokk emlékművet azután bevitték a zombori Városi Múzeumba, ahol restaurálták, konzerválták, s most biztos helyen nézhető meg. Egy nem nyugat-bácskai, de említésre érdemes homlokzati Flórián-domborművet, a ház falára illesztett szobrocskát, csak éppen nem barokk korit láthatunk a közép-bácskai Bácskossuthfalva-Ómoravica falu Szent István utcájának egyik házában, amelyben a falu hajdani tűzoltóparancsnoka lakott. Az állítató hivatásának megbecsülését jelzi ez az emlék.

Emlékezzünk meg arról is, hogy Szent Flórián, a keresztény hitéért vértanúhalált halt katona nemcsak a tűzoltók, hanem „a tűzzel bánók: tűzoltók, kovácsok, fazekasok, sörfőzők, pékek, kéményseprők patrónusa” is (IMRE 1990: 186).

A nyugat-bácskai régió településeit vizsgálva elmondhatom, hogy kilenc helyen még áll a Szent Flórián-szobor, és amiről tudomásunk van, az csak a prigrzevica-szentiváni tűnt el, valamint a korábbi bezdáni. A szobrot különböző helyeken lehetett felállítani. Vizsgált területünkön a település központjában, a Fő utcán, a templom közelében van Bezdánban a Szentháromság-emlékmű mellékszobraként, a templomkertben Szilágyin, Szondon, Doroszlón és Gomboson van, Csonoplyán a templomhoz közel

az utcán állt, a városi ligetben állt Apatinban, ma pedig a temető bejáratánál, Kupuszinán eredeti helyén, az állítató Fő utcai háza előtt áll, Monostorszegen a faluba vezető út nagy kanyarulatában található, akárcsak állt Doroszlón is, míg új helyére nem került. Zomborban sincs messze a Szentháromság-templomtól, de nem annak közvetlen szakrális terében. Ez utóbbi városban a szobor annyira meghatározó jelentőségű volt az általa megjelölt téren, hogy róla kapta (ma már népi) nevét az utca is, ahol áll: Flórián utca. Érdekességként jegyzem meg, hogy Kupuszinán az állítató asszonyt idős korában Flórián babónak nevezte a falu (babó=öregasszony).

A szent ábrázolása, ikonográfiája igencsak hasonló, s megegyezik a *Szentesek kislexikona* által említett kelet-európai ábrázolásmóddal: római katonának öltözött férfialak, fején sisak, vállán-mellén legtöbbször köpeny, jobb kezével dézsából vizet önt a lábánál lángokban álló házra/házakra, míg a bal kezében vörös színű zászlót tart; a monostorszegi, gombosi és csonoplyai zászló közepén kis fehér kereszt domborodik ki (WHITE 1999; 78). Varró Ágnes székesfehérvári néprajzkutató megjegyzi: „A vörös színű zászló is a tűzjelzés egyik eszköze volt, nappal fellobbant tüz eset irányát mutatták vele a tűztornyokból” (VARRÓ 2010; 98). Csonoplyán kivételesen fehér a zászló. Kivételt képez a kupuszinai-bácskerteszi figura is, amely bal

kezében tartja a dézsát, úgy önti a vizet az égő házra, míg jobb kezében az övénél a talapzatig érő kardot markol, azaz ezzel Flóriánra, a katonaszentre is utal. A katonaszobor mindenütt a talapzat felső részén áll, csupán Kupuszinán emelkedik ki az alacsony dedikációs talapzattól egy kerek oszlop, s annak csúcsán áll Szent Flórián. A monostorszegi és az apatini szobor régi talapzata megsemmisült, így új talapzatot építettek. A szobor leginkább festett, s helyi önkéntes szobafestők, buzgó hívők festik a maguk színhasználatának megfelelően. A köpenyt pirosra, barnára, a zászlót pirosra. Nem festett a zombori, az apatini és a bezdáni szobor.

A Nyugat-Bácskában s a hozzá közel eső területeken gyűjtött adatok is még inkább árnyalják szülőföldem arculatát, a róla készített tájképet, s ezzel is egy valóságos, s bár heterogén etnikumot és különböző felekezeteket éltető, ám mégis egy önálló bácskai kistájt engednek körvonalazni.

Irodalom

- BÁLINT Sándor (1998): *Ünnepi kalendárium II.* Mandala Kiadó, Szeged
- BALLA Ferenc–BALLA István (2010): Az idő viszontagságaival és a változó világgal dacoló megszentelt jeleink = Dévavári Beszédes Valéria–Silling Léda szerkesztette (2010): *Szenvedély és szolgálat.* Tanulmányok a hatvanesztendő Silling István tiszteletére. Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, Szabadka, 248–263.
- GASSMANN, Hans–JÄGER, Ernst (1985): *Unser schönes Batschsentivwan.* Regensburg
- IMRE Mária (1990) A katolikus németiség népi hitélete a pécsi egyházmegyében = *Baranya.* IV. évf., 1–2. sz. 175–188.
- IMRE Mária (1997): Védőszentek kultusza a pécsi egyházmegyében = S. Lackovits Emőke szerk.: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatóság Laczkó Dezső Múzeuma, Veszprém–Debrecen
- KÖLNEI Lívია–BALÁZS Erzsébet é. n. [2002]: *In omni Hora.* A Tizennégy Segítőszent kultusza Magyarországon. Kairosz Kiadó, h. n.
- SILLING István (1994): Zombor katolikus vallási életének megújrodása a XVIII. században = S. I.: *Templomok, szentek, imádságok.* Tanulmányok a vajdasági népi vallásosság tárgyköréből. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság–Logos, Újvidék–Tóthfalu
- SILLING István (2010): *Ünnepek és hétköznapok.* Írások a vajdaságiak hajdani és mai népéletéről. Életjel, Szabadegyetem, Szabadka
- VARRÓ Ágnes (2010): Szent Flórián tiszteletének emlékei Fejér megyében = Demeter Zsófia szerk.: *Alba Regia.* Annales Musei Stephani Regis 39. Székesfehérvár, 97–104.
- WHITE, Kristin E. (1999): *Szentek kislexikona.* Maecenas Könyvkiadó, Budapest

